05/12/2022

Θεσσαλονίκη: Επισκέπτες από όλο τον κόσμο στον Άγιο Νικόλαο τον Ορφανό

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Θεσσαλονίκης

Ο ναός του Αγίου Νικολάου "Ορφανού", συγκαταλέγεται επάξια στα δεκαπέντε παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης, ενταγμένα στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco. Τον επισκέπτονται τουρίστες από την Ασία, οι περισσότεροι από την Ιαπωνία και την Κορέα. Από χώρες της Ευρώπης και της Αφρικής αλλά και από κάθε κράτος του κόσμου για να θαυμάσουν τη μοναδικότητα των τοιχογραφιών του που διασώζονται επί 700 χρόνια.

Ο ναός του **Αγίου Νικολάου «Ορφανού»** (του αγίου που η **Ορθόδοξη Εκκλησία** τιμά κάθε χρόνο, στις 6 Δεκεμβρίου, τη μνήμη του), εναπομείναν καθολικό βυζαντινής μονής, συγκαταλέγεται επάξια στα δεκαπέντε παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης, ενταγμένα στον κατάλογο των **Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco.**

«Ο ακριβής αριθμός των επισκεπτών του ναού ετησίως, δεν μπορεί να γίνει γνωστός, καθώς δεν γίνεται καταμέτρηση τις ημέρες που είναι «ανοιχτός» για το κοινό. Γεγονός είναι πάντως πως η φήμη του για τις πρωτοπόρες για την εποχή του τοιχογραφίες, έχει ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο με αποτέλεσμα να έρχονται τουρίστες από όλα μήκη και τα πλάτη της γης για να τις θαυμάσουν», επισημαίνει ο αρχαιοφύλακας του ναού, **Γιώργος Πυρετζίδης.**

Πολλοί από τους εκατοντάδες Θεσσαλονικείς που θα ανηφορίσουν αύριο για να λειτουργηθούν στον **«Αη Νικόλα τον Ορφανό»**, κοντά στα ανατολικά τείχη της Άνω Πόλης, γνωρίζουν συνήθως λιγότερα από τα πολλά στοιχεία που κάνουν αυτόν τον ναό ξεχωριστό απ όλους τους άλλους ναούς της Θεσσαλονίκης.

Οι σπάνιες αγιογραφίες, η Μακεδονική Σχολή και ο Μανουήλ Πανσέληνος

Ο ναός του **Αγίου Νικολάου του Ορφανού-**λένε οι ειδικοί που τον έχουν μελετήσει- *«αντικατοπτρίζει με σπάνιες τοιχογραφίες τη βυζαντινή τέχνη έκφρασης της Μακεδονικής σχολής, για τη σχέση της Αιωνιότητας με το Θείο και το Ανθρώπινο».*

Πρόκειται για τοιχογραφίες που εξιστορούν γεγονότα, γίνονται αφηγηματικές και προσδίδουν τα συναισθήματα των καλλιτεχνών που τις δημιούργησαν. Τα χρώματα είναι βασισμένα στο βαθύ πορφυρό, στο λευκό , το μαύρο , το έντονο πράσινο , το ουράνιο κυανό, της ώχρας και του φωτεινού χρυσού.

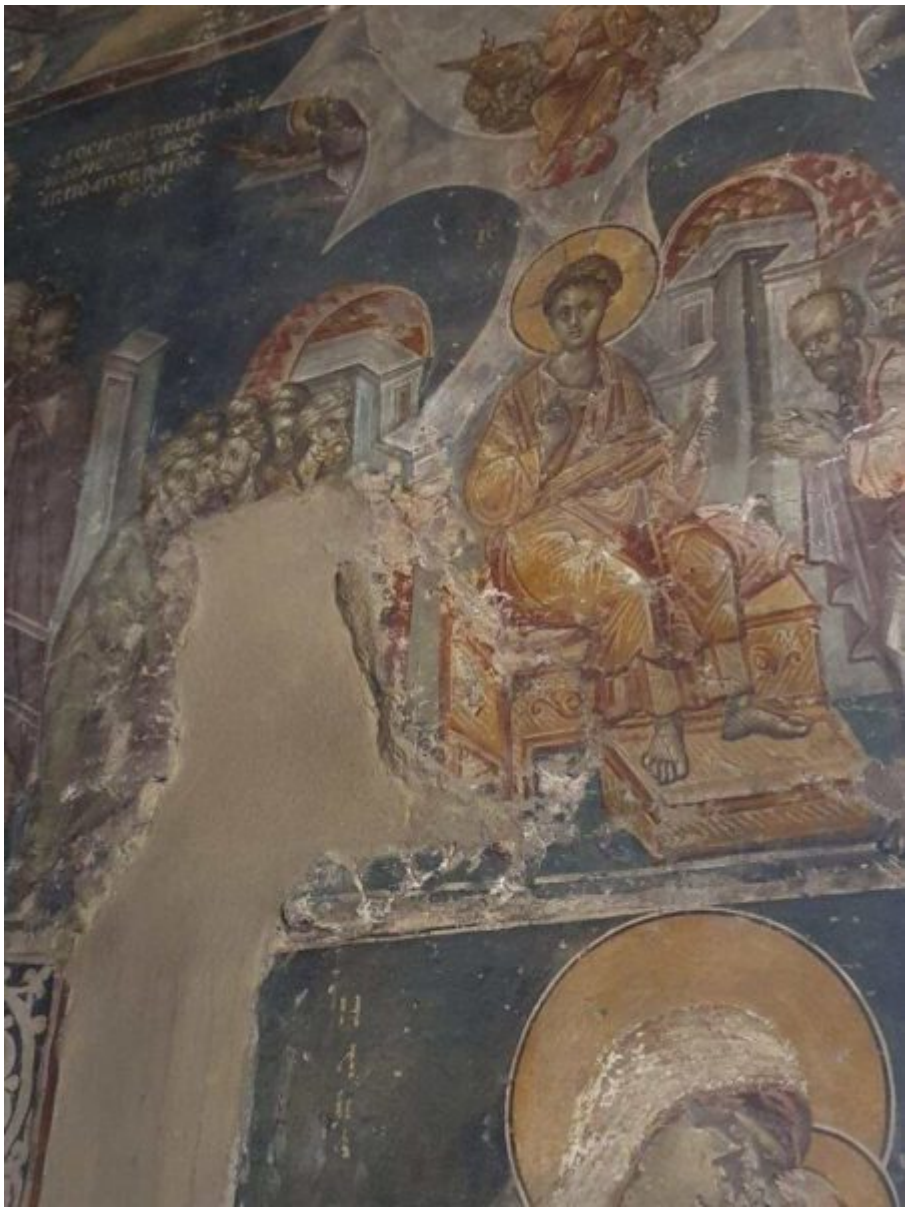

«Ο ναός χτίστηκε περίπου το 1310 με 1320 μ.Χ. και λίγο αργότερα έγιναν οι τοιχογραφίες, οι οποίες αποκαλύφθηκαν τυχαία τη δεκαετία του ’50, καθώς ήταν από πάνω σοβατισμένες, προφανώς από τους Τούρκους, αν και όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας, ο ναός λειτουργούσε και δε μετατράπηκε ποτέ σε τζαμί», εξιστορεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο αρχαιοφύλακας, **Γιώργος Πυρετζίδης.**

«Βάσει των ιστορικών στοιχείων οι τοιχογραφίες φέρονται να έγιναν από ζωγράφους της Μακεδονικής Σχολής. Σίγουρα δεν είναι του Μανουήλ Πανσέληνου, αλλά και πάλι δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι. Δεν ξέρουμε ποιος μπορεί να είναι ο πρώτος αγιογράφος με την ομάδα του», θα πει ο κ. **Πυρετζίδης,** που αποκαλύπτει πάντως στο ΑΠΕ-ΜΠΕ πως «*σε αφηγηματική τοιχογραφία μέσα στο ιερό του ναού φαίνεται ο…άγνωστος δημιουργός των τοιχογραφιών».*

Image not found or type unknown

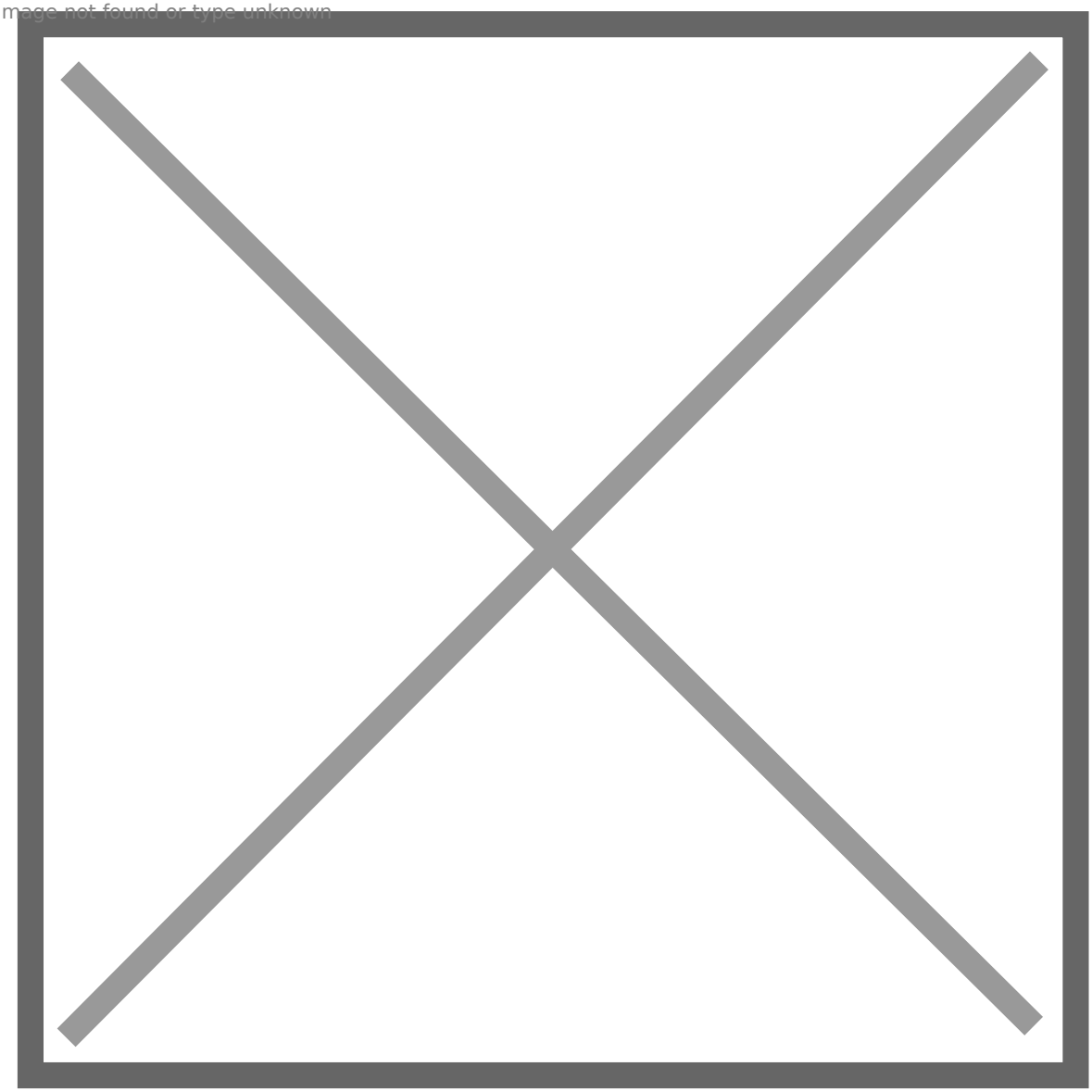

«Στη δεξιά γωνία, στο ιερό του ναού, απεικονίζεται η Γέννηση του Χριστού και το Προσκύνημα των Μάγων στην Παναγία, εξηγεί. Το αδιαίρετο είναι πως στη συγκεκριμένη απεικόνιση εμφανίζεται μία μορφή ντυμένη στα λευκά, δίπλα στα άλογα. Αυτή η αγιογραφία μπορεί να είναι και η πρώτη στο ναό. Σύμφωνα με την παράδοση, υπήρχε μία συνήθεια, την οποία ακολούθησαν και οι δυτικοί στις αγιογραφίες: να βάζει δηλαδή ο καλλιτέχνης το πρόσωπό του, ή τη μορφή του, σε ένα σημείο της αγιογραφίας, σε μία απεικόνιση, όπου γνωρίζουμε πως το χωρίο το συγκεκριμένο έχει συγκεκριμένα πρόσωπα. Οπότε εδώ(σ σ στην αγιογραφία) βλέπουμε ένα επιπλέον πρόσωπο, το οποίο δε συνάδει με την αναπαράσταση και έτσι συμπεραίνεται ότι αυτός πρέπει να είναι ο καλλιτέχνης. Στη συγκεκριμένη απεικόνιση φαίνονται οι μάγοι και η Παναγία, ενώ το πρόσωπο στα λευκά φέρεται να παρακολουθεί από απόσταση. Εδώ αυτό εμφανίζεται πρώτη φορά», εξηγεί ο κ. Πυρετζίδης.

Η τεχνική «φρέσκο», έναν αιώνα πριν από του δυτικούς, στον **Άγιο Νικόλαο Ορφανό Θεσσαλονίκης**

Τοιχογραφίες, φαίνεται από τις αναπαραστάσεις, ότι υπήρχαν σε όλο το ναό, αλλά σε πολλά σημεία καταστράφηκαν, για άγνωστους μέχρι σήμερα λόγους. Το σίγουρο είναι πως όλες αυτές που σώθηκαν, έγιναν με την τεχνική του *«φρέσκο».*

«Οι τοιχογραφίες είναι σε τεχνική «φρέσκο», που σημαίνει ότι ζωγραφίστηκαν κομμάτι κομμάτι πάνω σε φρέσκο σοβά πριν ακόμη αυτός στεγνώσει, έτσι ώστε τα χρώματα να τα «ρουφήξει» μέσα ο σοβάς και να παραμείνουν στους αιώνες. Με αυτή την τεχνική δεν μπορούν τα χρώματα να ξεφλουδιστούν. Αυτή την τακτική την ακολούθησαν ένα αιώνα μετά και οι δυτικοί στις τοιχογραφίες τους», λέει ο κ. Πυρετζίδης.

Οι αναπαραστάσεις αποκαλύπτουν ότι από εκείνη την χρονική περίοδο και μετά ξεκινησε το λεγόμενο «βάθος στις τοιχογραφίες», καθώς μπαίνει η τρίτη διάσταση και η αναπαράσταση γίνεται πιο αφηγηματική. *«Πηγαίνοντας το βλέμμα προς τα πάνω(στις ανπαραστάσεις του ιερού ναού) βλέπουμε και την τρίτη διάσταση , που ξεκινά αυτή την περίοδο»,* σημειωνει ο αρχαιοφύλακας.

Στις αναπαραστάσεις αποτυπώνονται γεγονότα της Καινής Διαθήκης, τα θαύματα του **Χριστού, η Γέννησή του, η Μεγάλη Εβδομάδα, βίοι αγίων**, αλλά και φυσιογνωμίες αγγέλων και λιγότερο γνωστών αγίων.

Στο νάρθηκα πάντως, οι κτήτορες του ναού επέλεξαν να παρουσιάζεται ο βίος του

Αγίου Νικολάου. Η γέννησή του , οι χειροτονία του , τα θαύματα του, το γνωστό θαύμα του που σώζει τους ναυτικούς από τη θαλασσοταραχή, αλλά και ο θάνατος του. Στον ίδιο χώρο, στην πίσω πλευρά, συναντάμε αγίους, που δεν είναι ευρέως γνωστοί, όπως ο άγιος Εφραίμ, ή ο άγιος Σάββας. Όλες οι τοιχογραφίες των αγίων ξεκινούν σε ύψος, από το μέτρο και πάνω , για να «στέκονται» οι άγιοι πιο ψηλά από τον κόσμο που είναι μέσα στο ναό. Στο κάτω μέρος προς το δάπεδο υπάρχει αγιογράφηση από διάφορα μοτίβα.

Στη δεξιά πλευρά του ναού απεικονίζονται πολλά από τα θαύματα του Χριστού, μεταξύ αυτών, το θαύμα με τον ανάπηρο, τον δαιμονισμένο, τη συνάντηση του Ιησού με τη Σαμαρείτιδα, τον γάμο στην Κανά, όλα με μία συνέχεια και συνέπεια στη θρησκευτική παράδοση.

Εν Θεσσαλονίκη, ο Άγιος Γεράσιμος ο Ιορδανίτης

«Στον ίδιο χώρο συναντάμε μία τοιχογραφία, παράταιρη με το χώρο. Προφανώς ο αγιογράφος την έκανε κατά παραγγελία. Έχουμε τη ζωή του **Αγίου Γεράσιμου** του **Ιορδανίτη**. Η τοιχογραφία απεικονίζει τη ζωή του αγίου στην έρημο της Ιορδανίας και το λιοντάρι που έφερε πίσω τα ζωντανά του . Σύμφωνα με τη θρησκευτική παράδοση το λιοντάρι είχε πατήσει ένα αγκάθι και ο άγιος το βοήθησε και το γλύτωσε από τον πόνο. Τότε το λιοντάρι από ευγνωμοσύνη έμεινε μαζί του. Όμως μετά από λίγο καιρό τα άλογα και τα άλλα ζωντανά που είχε ο άγιος χάθηκαν από κοντά του οδηγώντας τον άγιο στη σκέψη πως τα έφαγε το λιοντάρι. Στην τοιχογραφία εμφανίζεται το λιοντάρι να βρίσκει τους κλέφτες και να επιστρέφει πίσω τα άλογα του αγίου», εξιστορεί ο κ. **Πυρετζίδης.**

Δίπλα και αριστερά απεικονίζεται ο φλεγόμενος βάτος και στην πλευρά του να ανεβαίνει ο Μωυσής για να πάρει από τον άγγελο τις δέκα εντολές. Στην αριστερή πλευρά του κυρίως χώρου απεικονίζεται ο Χριστός σε νεαρή ηλικία, αγένειος στο ναό του **Σολομώντα,** να διδάσκει σε ηλικία 12 ετών. «Είναι από τις πιο σπάνιες τοιχογραφίες που υπάρχουν με τον Ιησού σε αυτή την ηλικία», τονίζει ο αρχαιοφύλακας.

Στο κυρίως μέρος του ναού είναι ο **άγιος Δημήτριος,** οι στρατηγοί άγιοι, οι **άγιοι Θεόδωροι,** ο **άγιος Αρτέμιος** και **ο άγιος Γεώργιος.**

Πάνω απεικονίζεται η Κοίμηση της Θεοτόκου , η Παναγία να κρατά το Θείο Βρέφος που συμβολίζει την ψυχή της Παναγίας. Ψηλά και περιμετρικά στο εσωτερικό του κυρίως ναού αναπαρίσταται όλη η **Μεγάλη Εβδομάδα,** η είσοδος του **Ιησού στα Ιεροσόλυμα,** ο **Μυστικός Δείπνος, ο Νιπτήρας** που πλένει ο Κύριος τα πόδια των μαθητών του, ο **Πόντιος Πιλάτος, η Σταύρωση** και η **Ανάσταση.**

Αριστερά έξω από το κυρίως μέρος αναπαριστώνται οι αγίες Αικατερίνη και η Ειρήνη με αμφίεση βασιλική. Πρόκειται για μια πολύ ιδιαίτερη απεικόνιση των αγίων, ενώ σημαντική είναι και η απεικόνιση της αγίας Άννας με την Παναγία,μωρό στην αγκαλιά της. Πιο πάνω διακρίνεται το «φίλημα του Ιούδα» και πάνω ψηλά είναι αποτυπωμένος ο Ακάθιστος Ύμνος

Σε μεγάλο μέγεθος είναι και η τοιχογραφία του **Αγίου Γεωργίου,** που βρίσκεται σε άριστη κατάσταση. Όπως αναφέρει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο κ. **Πυρετζίδης**, *«την εκκλησία εικάζεται ότι μπορεί να την έχτισε ο κράλης της Σερβίας Στέφανος ο ΙΣΤ΄ Μιλουτίν που νυμφεύτηκε τη Σιμωνίδα, θυγατέρα του Ανδρόνικου του Β΄ του Παλαιολόγου. Η σύνδεση του ιερού ναού με τον Κράλη από τη Σερβία, πιστοποιείται και με αυτή την αγιογραφία όπου ο **άγιος Γεώργιος** αναγράφεται ως και άγιος Γωργός, γεγονός που δε συμβαίνει στις ελληνικές τοιχογραφίες, οπότε καταλαβαίνουμε ότι ίσως οι Σέρβοι είχαν κάποια σχέση στην ίδρυσή του*», τονίζει ο κ. Πυρετζίδης. Ως ιδρυτής του ναού ωστόσο, έχει προταθεί από άλλους ερευνητές ο **Νίκων Σκουτέριος Καπανδρίτης Ορφανός**.

Στο ιερό του ναού φαίνεται η τοιχογραφία της Παναγίας Αχειροποιήτου . **« Αυτή η στάση της Παναγίας με τα χέρια ανοιχτά φέρεται πως βασίζεται σε θαύμα. Λέγεται πως στους πρώτους αιώνες, στην εκκλησία της Παναγίας Αχειροποίητου της Θεσσαλονίκης, υπήρχε μία μεγάλη φορητή εικόνα με την Παναγία να κρατά τον Ιησού στην αγκαλιά της. Μία μέρα το πρωί όταν πήγαν οι πιστοί να εκκλησιαστούν είδαν ότι η Παναγιά δεν είχε το Χριστό αγκαλιά, αλλά στεκόταν με ανοιχτά τα χέρια χωρίς τον Κύριο, σε στάση της δέησης. Τότε είπανε πως ήτανε θαύμα καθώς ήταν αδύνατο να ζωγραφιστεί σε μία βραδιά από ανθρώπινο χέρι, παρά μόνο από τον Θεό και για αυτό λέγεται Αχειροποίητος, οπότε όταν τη βλέπουμε σε αυτή τη στάση, εκτός από Ελεούσα λέγεται και Αχειροποίητος», εξιστορεί ο κ. Πυρετζίδης. Έξω από τον Ιερό αριστερά απεικονίζεται η «Άκρα Ταπείνωσης του Ιησού».**

Άγιος Νικόλαος των θαλασσών, των ναυτικών, των ναυαγών, των χηρών και των ορφανών

Το εσωτερικό του ιερού ναού του **Αγίου Νικολάου του Ορφανού**, στηρίζουν δύο μαρμάρινοι κίονες. Το ιδιαίτερο είναι πως είναι ζωγραφισμένοι με αποχρώσεις του γαλάζιου.

Μέχρι και σήμερα δεν είναι γνωστό πως πήρε ο ναός το όνομά του ως Άγιος Νικόλαος Ορφανός ή των Ορφανών όπως συναντάται η ονομασία του σε κάποιες παλαιότερες πηγές. Μελετητές πάντως δεν αποκλείουν η προσθήκη «των Ορφανών» να αποδίδεται στην ιδιότητα του Αγίου Νικολάου ως προστάτη των χηρών και των ορφανών.

«Ίσως να υπήρχε εδώ κοντά ένα ορφανοτροφείο και να ήταν ο προστάτης τους, ίσως ο κτήτορας να ονομαζόταν Ορφανός, αυτό ακόμη μέχρι και σήμερα δεν το ξέρουμε», επισημαίνει ο κ. **Πυρετζίδης.**

Η πρώτη συντήρηση των σπάνιων αυτών τοιχογραφιών του ναού έγινε όταν πρωτοαποκαλύφθηκαν τη δεκαετία του ’60, έκτοτε επαναλήφθηκε τη δεκαετία του ’80. Πριν από δύο μήνες ξεκίνησε μια νέα(τρίτη) συντήρηση των μοναδικών τοιχογραφιών, με τους ειδικούς να βρίσκουν αρκετά κονιάματα και ίσως και κάποια επιπλέον περιγράμματα, χωρίς μέχρι στιγμής να αποκαλύπτεται κάποια νέα τοιχογραφία.